

Er den illiberale bølge endeligt ved at vende?

Af Vibe Termansen

I Visegrad-landene blev euforien over NATO- og EU-medlemskaber akkompagneret af illiberale tendenser. 30 år efter østblokkens første semifrie valg blev afholdt i Polen, er det politiske mål stadig at bevare nationalstaten og redde Europa. Men måske er der forår på vej - i al fald i Slovakiet.

Skal man tro på *World Happiness Report 2019*, har de ikke så meget at grine af i Tjekkiet (nummer 20 på listen), Slovakiet (38), Polen (40) – og da slet ikke i Ungarn (62).

Andre lister underbygger det lidt traurige sindbillede: Ifølge *World Press Freedom Index 2018*, udarbejdet af den internationale NGO Reporters Without Borders, var Slovakiet det bedst placerede af de fire Visegrad-lande med en 27. plads (til trods for det brutale mord i februar 2018 på den undersøgende journalist Ján Kuciak, som vi skal vende tilbage til), Tjekkiet fik en 34. plads, mens det så noget værre ud for Polen (54) samt, igen til sidst, Ungarn (73, efter Malawi og Lesotho, men dog stadig

Det er ikke kun pressefriheden, der er under pres i Centraleuropa. Det er hele staten.

bedre end Ukraine og Rusland).

Det er ikke kun pressefriheden, der er under pres i Centraleuropa. Det er hele staten. Ifølge *Freedom in the World 2019*-kortet rummer EU nu, for første gang, en stat, der kun delvist er fri. Den tvivlsomme ære tilfalder, igen, Viktor Orbáns Ungarn.

Ifølge Transparency Internationals *2018 Corruptions Perceptions Index*, der lister 180 lande efter korruptionsniveau, ligger Ungarn på en 64. plads, mere korrupt end Slovakiet (57), og langt mere korrupt end Tjekkiet (38) og Polen (36). Da indekset blev offentliggjort, udtalte Transparency Internationals forkvinde Delia Ferreira Rubio, at: ”Det er langt mere sandsynligt, at korruption blomstrer i lande, hvor det demokratiske fundament er svagt, og hvor udemokratiske og populistiske politikere kan bruge det til deres fordel.”

Den karakteristik er uvant og for

Vibe Termansen er forfatter og freelance journalist specialiseret i Øst- og Centraleuropa.

mange både i og udenfor disse lande ubehagelig, efter at det i hele perioden siden kommunismens fald i 1989 ellers kun var gået én vej: mod liberalt demokrati og stadig dybere integration med (Vest-)Europa, eksemplificeret med de symboltunge medlemskaber af NATO i 1999 og EU i 2004.

Så hvad skete der?

I Ungarn, det mindst lykkelige land, er svaret helt enkelt: Orbán skete.

Men selvom de fleste iagttagere er enige om, at han er en meget dreven politiker, både indenrigs- og udenrigspolitisk, er det ikke udelukkende hans værk, at Ungarn i dag står, hvor det står som EU's eneste ikke-frie land, der har tvunget et universitet og adskillige NGO'er ud af landet, kører regeringsstøttede hadkampagner mod oppositionen, Jean-Claude Juncker og George Soros, kriminaliserer hjemløshed og via de regeringskontrollerede medier dæmoniserer migranter og LGBT-personer. Som en paria med utallige udeståender med EU, derunder anti-korruptionssenheten OLAV, der undersøger en sag, der involverer Orbáns svigersøn, samt med EU-Kommissionen, der har iværksat Artikel 7-proceduren mod Ungarn. Og hvor Orbáns parti Fidesz er på kanten af at blive smidt ud af EPP, den kristdemokratiske, pro-europæiske gruppe i europaparlamentet, hvor det hidtil har gnubbet sig op ad Angela Merkels CDU og det danske Konservative Folkeparti.

Nej, betingelserne var til stede i Ungarn, Orbán så dem blot før alle andre og forstod imponerende dygtigt at udnytte dem. For nu at tage de vigtigste:

Trianon, den ydmygende fredsaftale,

Det er altså en gennem mange hundrede år nedarvet skepsis mod fremmede imperier,

Orbán i dag udnytter til sit "Ungarn Først"-program.

Ungarn blev tvunget til at underskrive i juni 1920 af Første Verdenskrigs sejrherre, og som med ét slag berøvede Ungarn to tredjedele af sin befolkning og godt to tredjedele af sit territorium. I dag er såret stadig åbent i Ungarn, og landet er fyldt med mindsten og kort, der viser det tidligere ungarske territorium. Orbán holder taler til etniske ungare i udlandet og har sørget for, at de får udstrakte rettigheder i Ungarn, for eksempel stemmeret, hvilket de har kvitteret for ved i over 90 procents tilfælde at stemme på Fidesz.

Så er der frygten for imperier. Efter slaget ved Mohács i 1526 fremsatte habsburgeren Ferdinand 1. af Østrig (der senere blev tyskromersk kejser) krav på Ungarn og Bøhmen, og fik sig en luns i det nordvestlige hjørne. Kort efter blev den centrale og sydlige del af Ungarn indlemmet i Osmanneriget. Da osmannerne efter nederlaget gradvist måtte trække sig udenfor Wiens porte i 1683, blev magttomrummet ikke udfyldt af ungare, men af Habsburg-dynastiet. Indtil 1918 hørte Ungarn under Habsburg-østrig, dog fra Ausgleich i 1867 som ligestillet med Østrig.

Derefter fulgte Første Verdenskrig og Trianon, så kom Anden Verdenskrig, hvor Ungarn igen kom på det tabende hold, og derefter det sovjetiske overherredømme indtil kommunismens fald i 1989. Eneste erfaring med

at prøve at ryste Moskva af sig i 1956, endte med flere tusinde dræbte og 200.000 flygtninge.

Det er altså en gennem mange hundrede år nedarvet skepsis mod fremmede imperier, Orbán i dag udnytter til sit ”Ungarn Først”-program. Da ungarene er store netto-modtagere af EU-midler og er meget EU-positive, taler Orbán ikke om at forlade, men om at reformere EU, så nationalstater kommer først, samt om at genkristne Europa. Til det formål har han retorisk opdelt EU, så ”EU”, der uddeler penge, er positivt, mens ”Bruxelles”, der stiller krav og kritiserer Orbán for at stække demokratiet, er negativt.

Endelig er der frygten for flygtninge, der i Fidesz’ retorik er blevet sidestillet med radikale muslimske terrorister. Frygten var ikke særlig udbredt tidligere; de fleste ungare har aldrig set skyggen af en muslim i virkeligheden. Men følelsen af at skulle holde osmannerne fra Ungarns og Europas døre kan stadig vækkes, og er blevet dygtigt udnyttet af Orbán siden flygtningekrisen i 2015.

Budskabet er krystallklart og gentages i det uendelige, også i regeringens engelsk-sprogede pressemeddelelser: Ungarn/Europa er under angreb; gør vi ikke noget nu, vil det være for sent og den kristne civilisation vil være for evigt tabt; den eneste, der kan og vil gøre noget, er Orbán. Samtidig er Ungarn under angreb fra EU, samt fra manden, der er udset som mastermind bag det hele, den jødisk-amerikanske-ungarske finansmand George Soros, der menes at kontrollere beslutningstagerne i ”Bruxelles” og bruge sin enorme formue på at lokke horder af muslimer til Europa og EU.

Betingelserne for Orbáns store succes skal dog ikke udelukkende findes i det store, historiske bakspejl. Den usædvanligt inkompetente tidligere ungarske regering, under ledelse af den socialistiske premierminister Ferenc Gyurcsany, hjalp også til. I en hemmelig, senere lækket, tale i 2006 erklærede Gyurcsany, at hans regering intet duede til, og at de løj ”morgen, middag og aften”. Det stemte desværre kun alt for godt overens med, hvad det ungarske folk selv kunne observere, og politikerleden steg, godt hjulpet på vej af Orbán og de Fidesz-venlige medier.

Ved parlamentsvalget i 2010 vandt Viktor Orbán det to tredjedele flertal, der skal til for at ændre forfatningen. Siden da har han ændret forfatningen syv gange, ligesom valglovene er blevet masseret, civilsamfundsorganisationer forfulgt og medierne underlagt streng statslig kontrol, således at han beholdt sit overvældende flertal ved valgene i 2014 og 2018. Fokus bliver på at holde ikke-eksisterende muslimer ude af landet og bekæmpe ikke-eksisterende trusler fra George Soros og Jean-Claude Juncker, i stedet for at holde regeringen ansvarlig for den enorme korrupsion, der er kommet Orbáns venner og familie til gode, og for eksempel sammenholde den med det faktum, at 42 procent af Ungarns børnefamilier lever under fattigdomsgrænsen.

I Polen har ambitionen været at genskabe Budapest i Warszawa siden det nationalkonservative Lov- og Retfærdighedsparti (PiS) i efteråret 2015 kunne danne flertalsregering med 37 procent af stemmerne på grund af en høj spærregrænse og stemmespild på venstrefløjen. Regeringen er gået be-

slutsomt og kompromisløst til værks, som efter en plan.

Ansatte i statsadministrationen og offentlige virksomheder er blevet udskiftet, langt ned i rækkerne. Uafhængige medier har mistet milliarder af annoncekroner, hvis de var regeringskritiske. Statsmedierne er blevet omdannet til statspropaganda, alt sammen i en helt åben proces, om hvilken kulturministeren for eksempel har udtalt, at mediers formål ikke er at være kritiske, men at videreformidle regeringens nyeste tiltag. Skolernes historiebøger er blevet skrevet om, museumsdirektører udskiftet, hvis de ikke præsenterede den rette lære - det vil sige nationalistisk, poloniafil historie.

Retsvæsenet er blevet angrebet af regeringsstøttede landsdækkende hadekampagner, og gennemgribende ændret, fra forfatningsdomstolen og Højesteret helt ned til lokale domstole og den skole, der videreuddanner jurister til dommere. Regeringen siger, det er en demokratisk forbedring, når de begynder at udpege dommere politisk. Oppositionen, dommerne og EU siger, at regeringens politiske udnævnelser ødelægger retsstatsprincipperne med magtens tredeling og dermed er i konflikt med selve EU's "grundlov", EU-traktaten.

Hvor Orbán først og fremmest er opportunistisk (drevet af spørgsmålet: hvad er bedst for Orbán?), er polske Lov og Retfærdigheds partiformand og landets de facto-leder, Jarosław Kaczyński, efter alt at dømme drevet af ideologi (Hvad er bedst for Polen?). Ifølge hans verdenssyn er Polen en stor og stolt nation, som igen skal være stor og stolt,

Polen er en ø, der befinder sig i et hav af fjender, fortrinsvis Rusland (militært) og EU/Tyskland (værdimæssigt, med dets forestillede multikulti, feministiske, ateistiske, LGBT-venlige, vegetariske og cyklende og frem for alt Polens-fjendtlige verdenssyn), samt interne fjender (altså forrædere), som oppositionen, dommerne, de uafhængige medier, ombudsmanden samt alle andre, der ytrer sig kritisk om regeringens program, kaldet "God forandring".

Retorikken er skarp. Kaczyński har for eksempel kaldt kritikerne for dyr og fra parlamentets talerstol beskyldt dem for at være mordere. I 2015 udtalte han, at migranter medbringer parasitter. For tiden er det LGBT-"ideologien", der er lagt for had. Ovenpå en del afsløringer af katolske præsters sexmisbrug, som regeringen og kirken har forsøgt at dække over, beskyldes homoseksuelle nu, af selvsamme kirke og regering, for seksuelt misbrug af børn samt for at ødelægge familier. En kommune har endda for nylig vedtaget at være "fri for LGBT-ideologi", med stemmerne 18 mod 2. Kaczyński selv har aldrig været gift og bor alene med sin kat.

Lov og Retfærdigheds stemmer fordeler sig mellem en hård kerne af ideologisk, værdikonservativ, katolsk højrefløj, samt en stor gruppe vælgere, der fortrinsvis bor på landet og er fattigere og dårligere uddannet end den gennemsnitlige polak, og som virkelig har kunnet mærke regeringens velfærdspolitik med børnepenge og højere pensioner, oftest uddelt lige op til valg.

Selvom det civile samfund (og oprørstraditionen) er meget stærkere i Polen end i Ungarn, har oppositionen heller

ikke her hidtil kunnet fremvise noget troværdigt alternativ til Lov og Retfærdighed, der, trods skandaler og alvorlige problemer med EU, har ligget relativt konstant i meningsmålingerne siden 2015.

Op til europaparlamentsvalget er stort set alle andre partier dog gået i valgkoalition mod Lov og Retfærdighed. Endelig prøver den karismatiske, grønne, ateistiske og åbent homoseksuelle Robert Biedroń ihærdigt at etablere sit spritnye parti, Wiosna (Forår), som et alternativ for det nye Polen; det Polen, han hævder er træt af det gamle politiske establishment, der har skændtes indædt og bittert lige siden 1970'erne.

I Tjekkiet, det lykkeligste land i regionen, skyldes de svagt opadvendte mundvige måske, at befolkningstallet, som noget enestående i regionen, steg svagt i 2018. I modsætning til for eksempel Polen og Ungarn er der ikke nogen stor tradition i Tjekkiet for at rejse ud og arbejde i vest. Tjekkiet er stadig bygget på det skelet, den kompromisløst ikke-voldelige dissident og senere præsident Václav Havel udstak ved systemskiftet i 1989. Systemet er først og fremmest pragmatisk. Regeringer har bygget på brede koalitioner, og der har været konsensus om ikke at forfalde til de tidligere kommunistiske magthaveres midler. Selvom det tjekkiske demokrati ikke er immunt overfor de illiberale vinde, der blæser i regionen samt i resten af verden, er det det mest liberale i regionen.

Nazistisk propaganda er forbudt, men kommunistpartiet blev hverken forbudt eller tvunget til at reforme-

re sig selv i 1989, og fungerer den dag i dag som parlamentarisk grundlag for rigmanden Andrej Babiš centrumvenstre regering. Babiš selv, der er blevet sammenlignet med en centraleuropæisk, blødere variant af Donald Trump, har baseret sin popularitet og magt på at være ”ny” i politik, og dermed ikke korrupt. Omkring år 2000 skæmmede en række korrupsionssager tjekkisk politik, men kampen mod korrupsionen endte næsten med at gøre større skade, da den slog alle politikere over én kam og sendte adskillige politikere i varetægtsfængsel, selvom de senere blev frikendt. På den måde diskrediterede politiet og det

temmelig ineffektive retssystem defintivt de småkorrupte etablerede partier og banede dermed vejen for folk som *Babiš*

og den populistiske, nationalistiske, EU-kritiske præsident Miloš Zeman, der på grund af en 10-årig pause fra politik år har kunnet overbevise vælgerne om, at han er ”ny”, det vil sige ”ren” og ”anti-elitær”. Det kan måske undre, eftersom hans kampagne var finansieret af folk, der har tjent deres formuer på det lukrative tjekkiske gældsinddrivelsessystem, og det netop er i de områder med størst gæld, folk oftest stemmer på populistiske og nationalistiske politikere. Bondefangeri anno 2019: Tag fattige folks penge, og brug dem på at få dem til at stemme på en bestemt kandidat. Uomtvisteligt lovligt, uomtvisteligt demokratisk.

Det senest afholdte valg i regionen var præsidentvalget i Slovakiet i marts. Præsidentembedet i Slovakiet er overve-

**Bondefangeri anno 2019:
tag fattige folks penge, og
brug dem på at få dem til at
stemme på en bestemt kandidat.**

jende ceremonielt, men alligevel er det bemærkelsesværdigt, at den EU-venlige, socialliberale menneskerettigheds- og miljøadvokat Zuzana Caputová vandt valget overvældende, til trods for et rigt udvalg af prøvede politikere, der tilbød illiberale, populistiske og nationalistiske pakker i alle afskygninger.

Vendepunktet kom sidste år, den 21. februar 2018, da den undersøgende journalist Ján Kuciak og hans forlovede brutalt blev myrdet. En uge efter mordet blev hans sidste, ikke færdiggjorte, artikel publiceret. Den påviste, at italienske mænd med forbindelse til mafiaen havde bosat sig i Slovakiet, brugt år på at snyde med EU's strukturfonde til regionen samt til at pleje forbindelserne til lederen af det slovakiske statssikkerhedsråd og en tidligere nøgenmodel, der med et usædvanligt karriereskifte var blevet rådgiver for premierminister

Robert Fico (fra det socialdemokratiske Smer-SD). Mordene førte til massive protester, de største siden fløjlsrevolutionen i 1989, over hele Slovakiet samt i Tjekkiet, og kommentarer om, at det som forældrene havde begyndt i 1989, nu skulle fuldføres af næste generation. Ján Kuciak blev født i 1990. Tre uger efter mordet trådte premierminister Robert Fico og hans kabinet tilbage.

Om de nye vinde i Slovakiet, sammen med den ateistiske, grønne, EU-positive homoaktivist Robert Biedroń i Polen og det nye, unge, progressive, liberale parti Momentum i Ungarn er tegn på, at den illiberale trend er ved at vende i regionen og måske på verdensplan, er for tidligt at sige. Men det kan være, det kan rokke ved Slovakiets plads på *World Happiness Report*'en næste år.

○ ○ ○